

Janyšková, Ilona

Slovník nové slovní zásoby slovinštiny

Opera Slavica. 2013, vol. 23, iss. 4, pp. 58-61

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/129005>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

analýza sovětských poměrů té doby. Autor této části pokládá Palkovského knihu spolu se studii J. Slavíka, historika a příslušníka „generace roku 1900“, za počátek naší vědecké sovětologie. Slavík nevidí sovětský režim ahistoricky, naopak včleňuje jej jako organický produkt do světového vývoje. V tom se shoduje i s některými bývalými sovětskými disidenty, mj. A. Zinovjevem (1922–2006), který proslul řadou knih a studií, v nichž konkrétně rozebral existenci SSSR a vyslovil názor, že zánik tohoto státu byla chyba.

Ukazuje se, že Palkovského „cestopis“, jeho pohled na Rusko jako na součást Evropy a světa, neztratil nic podstatného ze své aktuálnosti. Jelikož je už SSSR minulostí, je také nepřímou výzvou ke studiu tohoto fenoménu; byl by to úkol pro komplexní, multidisciplinární výzkum, v němž by středoevropská kulturní a vědecká zkušenost a slavistická a rusistická tradice mohly sehrát pozitivní roli.

Aleš Brandner

Slovník nové slovní zásoby slovinštiny¹

Slovar novejšega besedja slovenskega jezika. Red. Aleksandra Bizjak Končar – Marko Snoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013, 407 s. ISBN 978-961-254-413-3.

Slovar novejšega besedja slovenskega jezika (dále jen SNB) vznikl na lublaňském akademickém pracovišti (Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, Znanstvenoraziskovalni center, Slovenska akademija znanosti in umetnosti). V předmluvě knihy ředitel zmíněného pracoviště prof. Marko Snoj, uznávaný etymolog, autor mj. slovinského etymologického slovníku,² uvádí, že SNB navazuje (a také se často odvolává) na slovník spisovné slovinštiny (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*, dále jen SSKJ),³ který byl vytvořen na stejném pracovišti. Z hlediska metodologického bylo důležité propojení zkušeného týmu lexikografů, podílejících se na vzniku SSKJ, s lexikografy mladší generace, kteří připravují nový výkladový slovník slovinského jazyka.

SNB obsahuje slova a slovní spojení, která byla zaznamenána během posledních dvaceti let (přesněji v letech 1991–2011), tedy ta, která nejsou zpracována v SSKJ. V rámci 5 384 heslových statí je objasněno okolo 6 400 nových lexikálních jednotek. Důležitým zdrojem nejnovější slovní zásoby slovinštiny byl korpus *Nova beseda*,⁴ který je budován od roku 1994 na speciálním oddělení institutu (Laboratorij za korpus slovenskega jezika). Největší část slovníku tvoří nová slova, jimiž jazyk reaguje na změny ve společnosti, na nové jevy v technice, kultuře, vědě, umění, sportu, politice aj. V současném globalizovaném světě je nasnadě, že řada nových slov jsou přejímky z cizích jazyků, hlavně z angličtiny. Ve slovníku jsou ovšem i slova již dříve známá, doložená v SSKJ, v SNB jsou však uvedena buď s novým významem, nebo jako součást nového slovního spojení.

¹ Recenze byla vypracována za podpory grantového projektu GA ČR č. 13-17435S.

² Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana: Mladinska knjiga 1997. Druga, pregledana in dopolnjena izdaja Ljubljana: Modrijan 2003.

³ *Slovar slovenskega knjižnega jezika* 1–5, Ljubljana: ZRC SAZU 1980–1991.

⁴ Korpus *Nova beseda* je dostupný na: http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html.

SNB je koncipován jako výkladový slovník s jednotně strukturovanými přehlednými hesly, která tvoří záhlaví spolu s gramatickými informacemi: u substantiv je uvedena koncovka gen. sg. a rod, u adjektiv se uvádějí rovněž koncovky f. a n., u sloves 1. os. sg. a vid; vždy je označen slovní druh, v kulatých závorkách přízvuk, případně i výslovnost v závorkách hranatých. Za záhlavím následuje objasnění významu s naznačením sféry užití, uvedení synonyma, pokud existuje, a příkladová část, tedy autentické názorné příklady užití daného slova či slovního spojení v kontextu, převzaté z korpusu. Heslo uzavírá oddíl věnovaný etymologickému výkladu slova.

Jak již bylo výše uvedeno, řada slov v SNB je přejata z cizích jazyků, na prvním místě z angličtiny, srov. například výraz z oblasti výpočetní techniky *bájt* s pravopisnou dubletou *byte* ‚kombinace osmi bitů v paměti počítače, s níž počítač pracuje jako s celkem‘, méně z němčiny, např. *míslimüslí* ‚druh tepelně neupraveného pokrmu z obilnin‘, z francouzštiny, např. *someľjé/sommelier* ‚oborník na víno a ostatní nápoje a na jejich kombinaci s pokrmy‘, z italské např. *mocaréla/mozzarella* ‚druh měkkého italského sýra z buvolího nebo kravského mléka‘, z japonštiny, např. *súši* ‚druh japonského jídla, jehož základem je vařená rýže‘, švédštiny, např. *ómbudsman* ‚vysoký správní úředník vyřizující stížnosti občanů‘, chorvatštiny, např. hovorové *fíka* ‚spletitá, zmatená, obtížně řešitelná věc‘, ojedinele i z dalších jazyků. Angličtina je také často prostředníkem při přejímání, např. slovinské *cunámi/tsunami*, přeneseně ‚velké množství něčeho, zvláště něčeho špatného, co se najednou objeví‘, se z japonštiny dostalo do slovinštiny prostřednictvím angličtiny, podobně byla angličtina prostředníkem při přejetí japonského *aikidō* do slovinského *aikido* ‚druh japonského umění sebeobraný‘ aj. Početnou skupinu slov v SNB tvoří slova z běžné slovní zásoby, která získala nový význam nebo která se stala součástí nových slovních spojení. Do první skupiny je možno zařadit např. výraz z oblasti výpočetní techniky *míška* ‚myš, tj. přídavné zařízení počítače sloužící k posunu kurzoru na obrazovce‘ nebo hovorové *tráva* ‚druh konopí, z něhož se vyrábí marihuana‘ a ‚marihuana‘, do druhé skupiny např. souloví *óptično vlákno* ‚tenké skleněné nebo plastové vlákno, které přenáší světelné signály‘ aj.

Etymologický výklad slova, jenž je graficky vyznačen polotučně velkým písmenem **E**, je uveden u všech hesel s výjimkou hesel odkazových a také těch, která jsou obsažena v SSKJ a která byla do SNB zařazena kvůli výskytu slova v novém slovním spojení (v tomto posledním případě se grafickým symbolem odkazuje k příslušnému heslu SSKJ). Etymologie je však uvedena i u těch slov, která patří do běžné slovní zásoby (a jsou tedy obsažena v SSKJ), ovšem do SNB byla zařazena proto, že se začala používat v novém významu. Takovým příkladem je substantivum *hčí*, gen. *hčére* ‚podnik (obchodní společnost apod.) odloučený od mateřského (tj. hlavního, původního) podniku, ale jsoucí s ním ve stálém (obchodním, majetkovém ap.) kontaktu‘, u něhož je podána etymologie slova *hčí* ‚dcera‘. Vzhledem k tomu, že jde o starý, již indoevropský příbuzenský termín, jsou kromě příbuzných slov ve slovanských jazycích uvedeni i zástupci některých dalších indoevropských jazyků a dokonce i indoevropské východisko. Tak například u adjektiva *číst* ‚šetrný k přírodě, životnímu prostředí, (o penězích) legálně získaný‘ je výklad doveden až k indoevropskému kořeni. U slov přejatých autoři uvádějí pramen přejetí spolu s předlohou i s motivací pojmenování. Například *ľífting* ‚chirurgické vyhlazení vrásek na obličejí‘ bylo přejato z anglického *ľífting*, jež je z *ľíft* ‚zvednout, zdvihnout‘, *ľiposúkcija* ‚lékařský chirurgický zákrok spočívající v odsávání podkožního tuku‘ je z anglického *ľiposuction*, složeniny z řeckého *ľipos* ‚tuk‘ a latinského *súctiō* ‚sání‘ (< *sügere* ‚sát‘), *gěj/gay* ‚homosexuál‘

je z anglického *gay* s původním významem ‚radostný, veselý, živý, rozjásaný‘, slangově ‚homosexuální‘, to pochází ze starofrancouzského *gai* ‚živý, radostný, veselý‘, jež je z gótského *gâheis* ‚čilý, živý, bujarý, rozjařený, prudký, divoký‘. Podrobně je objasněna např. etymologie substantiva *spam* ‚nevyžádaná elektronická pošta zpravidla reklamního charakteru‘, slova přejatého z anglického *spam* ‚co někdo pořád opakuje‘, původně zkratky *SPAM* za *s(houlder of) p(ork) a(nd ham)* ‚vepřová plec a šunka‘ (od r. 1937), což byl název výrobku americké firmy Hormel.

SNB můžeme zařadit k výkladovým slovníkům nového typu, které zohledňují etymologii slova.⁵ K takovým slovníkům patří například *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов* (Moskva: Издательский центр «Азбуковник», 2007).⁶ Lze říci, že SNB představuje spojení tří typů slovníků: výkladového, slovníku cizích slov a etymologického slovníku, což je pro jeho uživatele velmi pohodlné. Na druhou stranu nelze nevidět jistá úskalí, které s sebou přináší začleňování etymologie do výkladových slovníků.⁷ Toho si byli dobře vědomi i autoři etymologických pasáží, zkušenosti etymologové M. Snaj a S. Klemenčičová, kteří v případech nejasných etymologií naznačili své pochybnosti (nejasné, možná, snad, pravděpodobně,...). Omezený prostor pro etymologický výklad neumožňuje vždy dobře objasnit etymologii, zejména tehdy, nabízí-li se více možností. Je pak těžké rozhodnout, který z nich uvést. V hesle *říba* ‚člověk narozený v astrologickém znamení ryb‘ se jako možné příbuzné slovo praslovanského **ryba* ‚ryba‘ uvádí staroindické *vār-* ‚voda‘. To je však jen jedna z řady navrhovaných

⁵ Srov. slova významného ruského etymologa O. N. Trubačeva: «... на страницах словарей современных языков этимология формально отсутствует, если не считать скупых и не очень регулярных помет о происхождении при заимствовании, особенно – при новых иностранных словах.» (O. N. Трубачев, *Труды по этимологии. Слово · История · Культура*. Т. 1, Москва: Языки славянской культуры, 2004, 319–320).

⁶ Autoři etymologické části jsou L. V. Kurkinová (slova domácího původu, nejstarší výpůjčky a slova přejatá do 18. stol.) a L. P. Krysin (výpůjčky 19.–20. stol. a internacionalismy). Srov. podrobnou recenzi slovníku zaměřenou na vztah etymologie a současné ruské lexikografie: O. A. Теуш, *Этимология и современная лексикография: к выводу в свет «Толкового словаря русского языка с включением сведений о происхождении слов»*. *Русский язык в научном освещении*, № 2 (20), 2010, 297–305.

⁷ Upozornil na ně na IV. mezinárodním sjezdu slavistů v Moskvě v roce 1958 Václav Machek: „Především je třeba uvést, že etymologický slovník má být samostatný, že není vhodné umisťovat etymologii slov do běžných slovníků dokladových a výkladových. Varovným příkladem může tu být Mühlentach–Endzelin [= Mühlentach, K. – Endzelin, J., *Lettsch-deutsches Wörterbuch*, sv. 1–4. Riga 1923–1932]. V něm jsou – z pera Endzelinova – podány etymologické výklady lotyšských slov, a to drobnějším tiskem na konci článků o základních slovech, takže jsou od ostatního textu dobře odděleny již tiskovou úpravou. I když jsme Endzelinovi za tu práci vděční, nemůžeme zamlčet, že i ona zastarává a že mnohé a mnohé jeho výklady už neplatí. Důkladný, živý a pevný Mühlentachův materiál, jehož cena je trvalá, je tedy zatížen patietmi, na nichž hlodá zub času, takže mnohé jsou již jakoby odumřelé. Slovník ten vycházel v letech 1923–32. Za 35 let zestárne každý etymologický slovník. Méně informovaný uživatel Mühlentacha může tedy nerovným spojením hodnot trvalých a hodnot netrvalých být uveden v omyl.“ (I. Janyšková – H. Karlíková – E. Havlová – R. Večerka (eds), *Sebrané spisy Václava Machka*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2011, sv. 1, s. 1146).

etymologií praslovanského slova, která má i své odpůrce,⁸ staroindické etymologické slovníky spojitost se slovanským slovem rovněž nezmiňují. Proto by v takových případech snad bylo vhodnější zůstat při objasňování etymologie slov domácího původu spíše jen v rovině praslovanské.

Není pochyb o tom, že recenzovaná kniha najde velký počet uživatelů nejen z řad odborníků, domácích i zahraničních slovenistů, slavistů a etymologů. Kromě nesporných odborných kvalit se *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika* řadí k dalším užitečným a objevným publikacím, které v poslední době na lublaňském akademickém pracovišti vznikly.⁹

Ilona Janyšková

„Tetradí paremiografa“ petrohradských bohemistů

Котова, М. Ю. – Сергиенко, О. С.: Тетради паремнографа. Выпуск 2: Чешские пословичные параллели русских пословиц паремнологического минимума. Учебное пособие для студентов. Под ред. М. Ю. Котовой. Санкт-Петербургский гос. университет, Филологический факультет. Санкт-Петербург, 2013. 277 с.

V podtitulu má tato příručka pro studenty zpřesňující podnázev „České paralely přísloví s ruskými příslovími paremiologického minima“ a podle předmluvy čerpá v podstatě ze čtyř zdrojů (uvedených vždy také zkratkami), a to: z vícejazyčného slovníku přísloví M. Ju. Kotové «Русско-славянский словарь пословиц с английскими соответствиями» (2000), z paremiologického sociolingvistického experimentu – ze 100 anket českých respondentů z let 2003–2004 (z doktorské disertace M. Ju. Kotové «Славянская паремнология», 2004), z učebnice srovnávací slovanské paremiologie M. Ju. Kotové «Лекции по сопоставительной славянской паремнологии: Учебное пособие для магистрантов» (2010) a z kandidátské disertace O. S. Sergienko «Вариантность чешских и словацких пословиц» (2010).

Přísloví sloužila odjakživa obohacení především obraznosti mluvy. Je to patrné uvedením např. srovnání ze s. 66: *Jablko nepadá daleko od stromu.* (97 resp.). Каковы родители, таковы и дети. Srov. rus. *Яблоко от яблони недалеко падает* (RCCPAS N. 491). Cílem příručky je ukázat variabilitu českých přísloví v řeči, a proto jsou v příručce uvedeny většinou nejen česko-ruské paralely, ale i jejich textové ilustrace, zvolené z různých pramenů, včetně uvedené originální ortografie a punktace. V příručce nejsou představena všechna v současnosti užívaná česká přísloví, ale pouze ta, která jsou paralelami užívaných

⁸ Podrobněji viz *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* (red. E. Havlová – A. Erhart – I. Janyšková), Praha: Academia 1989–2008, Brno: TRIBUN EU 2010–, s. 786.

⁹ Srov. zejména France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi 1–2* (red. M. Furlan), Ljubljana: ZRC SAZU 2003, France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, sv. 4, 2005 (za spolupráce M. Snoje a M. Furlan), sv. 5, 2007 (M. Snoj – S. Klemenčič), Ljubljana: Založba ZRC, Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar, transliterirana izdaja 1–2* (red. M. Furlan), Ljubljana: Založba ZRC, 2006, Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*, Ljubljana: Modrijan a Založba ZRC, 2009 aj.